

Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü¹

Gülnihan Avcı Kaya*, Ergin Ulusoy**

Geliş Tarihi / Received: 28 Nisan 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Haziran 2025

Avcı Kaya, G. & Ulusoy, E. (2025). Türkiye’de 2000 sonrası dönemde kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplum kuruluşlarının rolü. *Eđitim Bilim Toplum*, 23(2), 66-97

Öz

1980’lerde kadına yönelik şiddetle mücadele eden sivil toplum kuruluşlarını karşılaştırmalı olarak ortaya koyan çalışmalar mevcutken, 2000 sonrası dönemde bu çalışmalar sınırlı düzeyde kalmaktadır. Literatürdeki sınırlılığa katkı sunmayı amaçlayan bu çalışmada Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelenin seyri tarihsel bir süreklilik içerisinde 1980’lerden günümüze ele alınırken, araştırma soruları 2000’lerde kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplum kuruluşlarının hangi rolleri üstlendiklerini; bu kuruluşların kadına yönelik şiddetle mücadelede diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerini ve iş birliğine yönelik tutumlarını; devlet kurum ve kuruluşlarından beklentilerini ortaya koymak üzere tasarlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılarak ve çoklu durum araştırma deseni kullanılarak amaçlı örnekleme ile toplam altı sivil toplum kuruluşu seçilerek; bu kuruluşlardan sekiz temsilci ile yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplum kuruluşlarının ortak hedefler taşısa da birbirlerinden farklılaştığı, devlet kurum ve kuruluşları ile iş birliği imkanlarının kısıtlı olduğu ve yasaların etkin şekilde uygulanması ve denetlenmesi gerekliliğı göze çarpmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kadına yönelik şiddetle mücadele, sivil toplum kuruluşları, devlet kurum ve kuruluşları.

* Ar. Gör., Siyaset Bilimi Bölümü, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, e-posta: gulnihanavci@gmail.com, Orcid numarası: 0000-0002-3513-6587
Research Assistant, Department of Political Science, Nuh Naci Yazgan University, email: gulnihanavci@gmail.com Orcid number: 0000-0002-3513-6587

** Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi Bölümü, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, e-posta: eulusoy@nny.edu.tr, Orcid numarası: 0000-0002-3513-6587
Asst. Prof., Department of Political Science, Nuh Naci Yazgan University, email: eulusoy@nny.edu.tr, Orcid number: 0000-0002-3513-6587

The Role of Non-Governmental Organizations in Combating Violence Against Women in the Post-2000 Period in Turkey

Abstract

While there were comparative studies of non-governmental organizations combating violence against women in the 1980s, these studies remain limited in the post-2000 period. In this study, which aims to contribute to the limitation in this literature, while the process of combating violence against women in Turkey is discussed in a historical continuity from the 1980s to the present, the research questions are planned to present that the what roles of non-governmental organizations in combating violence against women in the 2000s, the relationships between these organizations and other institutions and organizations in combating against violence against women and their attitudes towards collaboration, their expectations from government agencies. A total of six non-governmental organizations were selected by using the qualitative research method and using the multiple case research design with purposeful sampling, and interviews were conducted with eight representatives from these organizations through semi-structured interview forms in this study. As a result of these interviews, in the combating violence against women although non-governmental organizations have common goals, they differ from each other, the opportunities for cooperation with government's agencies are limited, and the law must be implemented and supervised effectively.

Key Words: Combating violence against women, non-governmental organizations, state's institutions and organizations.

“İnsanlar birlikte sokağa çıktıklarında bir tür siyasal bünye oluştuğu, bu siyasal bünye tek bir sesle konuşmasa da- hatta hiç konuşmasa bile- biçimlenir; çoğul ve inatçı bir beden olarak varlığını ortaya koyar. Bedenlerin kolektif olarak toplanması bir bakıma halkın iradesinin hayata geçirilmesidir.”²

Giriş

Kadına yönelik şiddet sorunu, evrensel anlamda yalnızca kadın mücadelesinin değil toplumun ve topluma dayalı olarak biçimlenen siyasetin de önemli bir sorunudur. Kadına yönelik şiddet sorunu, ülkelerin gelişmişlik düzeyine ya da kültürel ve sınıfsal farklılıklara bağlı olmayan bir biçimde dünyanın her yerinde görülmektedir. Türkiye ise dünyada bu sorunun en derin biçimde yaşandığı ülkeler arasındadır. Birleşmiş Milletler (BM) Kadın Örgütü tarafından hazırlanan rapora (UN Women, 2019) göre Türkiye’de kadınların %38’i partnerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kalmaktadır. Dünya genelinde ise neredeyse her üç kadından biri hayatında en az bir kez fiziksel ve(ya) partneri ya da farklı biri tarafından gerçekleştirilen cinsel şiddete maruz kalmıştır (UN Women, 2022).

1980’ler Türkiye tarihinde 1980 darbesinin yarattığı apolitik iklim sayesinde sivil toplumun gelişmesiyle ve farklı seslerin de sivil toplum alanında yer bulmaya başlamasıyla sivil toplumun gelişiminde önemli bir dönemi işaret etmektedir (Eslen Ziya & Kazanoğlu, 2020, s. 5). Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele, bu politik zemin ekseninde 1980’ler itibarıyla gelişim göstermeye başlamıştır. 1990’larla birlikte de kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplum kuruluşları (STK) sayesinde kadın dayanışma merkezleri ve sığınma evleri açılarak kurumsallaşmanın önu açılmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise kadına yönelik şiddetle mücadele adına çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve kurumlar arasında iş birliğinin önemi vurgulanmaya başlanmıştır (Sallan Gül, 2011; Işık, 2008; Altınay & Arat, 2008’den aktaran Alican Şen, 2018, ss. 146-147). Ancak 2000 sonrası dönem STK’lar ile hükümet arasındaki ilişki Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) 2011 yılındaki seçim başarısına kadar AKP’nin Avrupa Birliği (AB) ile daha uyumlu ve liberal politikalara daha yakın durması (Buğra, 2020, s. 453; Cindoğlu & Ünal, 2017; Eslen Ziya & Kazanoğlu 2020, ss. 2-3; Koyuncu & Özman, 2019, ss. 728-729) nedeniyle daha ilımlıyken bu tarihten sonra hızla otoriterleşmesi ve iktidarını konsolide edebilmek için seçmen kitlesinin demografisine uygun biçimde İslami normları referans alması ve muhafazakarlığın taleplerine odaklanmasıyla (Yarar, 2020) hükümet ile kadına yönelik şiddetle mücadele yürüten STK’lar arasındaki ilişkilerin kaçınılmaz olarak gerilemesine yol açmıştır. Genellikle cinsiyet eşitliği ve cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi için bir araç olarak görülen kadın STK’lar, toplumsal cinsiyet politikalarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadırlar. Ancak özellikle ataerkil ve muhafazakâr ideolojilerin yükselişe geçtiği bir dönemde, bu örgütlerin bu hedeflere yönelik hareket etmeleri güçleşmektedir (Savaş & Çakır, 2024).

Nitekim geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini savunan bir STK olan Türkiye’de 8 Mart 2013’te Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) kurulmuştur. KADEM’in kurulmasıyla da hükümet ve seküler kadın STK’ları arasındaki ilişki yavaş yavaş engellenmiştir (Eslen-Ziya ve Kazanoğlu, 2020:6-7).

Kadına yönelik şiddet sorunu üzerine temellenen bu çalışma, 2000 sonrası dönemde kadına yönelik şiddetle mücadelede aktif rol oynayan STK’ların rolünü ve faaliyetlerini; bu kuruluşların birbirleriyle, devlet kurum-kuruluşlarıyla ilişkilerini, bunlardan beklentilerini ve AKP hükümetlerinin politikalarına bakışları ile bu politikalardan ne şekilde etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Literatürde 1980 sonrası dönemde kadınların STK’lar aracılığıyla mücadele faaliyetlerine (Coşar & Gençoğlu Onbaşı, 2008), kadın sorunlarına

yönelik mücadele yürüten STK'ların ideolojilerine (Kemalist, Feminist, İslami) ve organizasyon biçimlerine dair farklılıklarına (Esim & Cindoğlu, 1999), feminist hareket içerisinde faaliyet gösteren kadınların deneyimlerine (Bora & Günal, 2002) yer verilmiş, 2000 sonrası dönemde ise AKP'nin 2000'lerin ilk on yılı ve ikinci on yılı arasındaki kırılmalara yönelik STK'ların deneyimlerine odaklanılmıştır (Acar & Altunok, 2013; Koyuncu & Özman, 2019; Özgür Keysan & Özdemir, 2020a; Özgür Keysan & Özdemir, 2020b; Eslen Ziya & Kozanoğlu, 2022). Bu çalışmaların yanı sıra AKP döneminde hükümetin söylemleriyle paralel biçimde faaliyet gösteren KADEM üzerine yapılmış çalışmalar da mevcuttur (Akyüz & Sayan Cengiz, 2016; Diner, 2018; Çelebi, 2022; Kütük Kurtiş, 2022). Bu çalışma ile amaçlanan ise; kadına yönelik şiddetle mücadele ekseninde faaliyet gösteren STK'ların hükümetin politikaları ve devlet kurumlarının uygulamalarıyla çerçeveslendirilmiş bir alandaki deneyimlerini, tepkilerini ve beklentilerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de kadın hareketi ve kadına yönelik şiddetle mücadele 1980'lerden 2000'lere tarihsel süreç içerisinde derlenmekte, ikinci bölümde 2000 sonrası dönemde AKP ve STK'lar arasındaki ilişki anlatılmakta, üçüncü bölümde araştırma metodolojisi ve son bölümde araştırma bulgularına yer verilmektedir. Çalışmada Türkiye'de kadın sorunlarına yönelik mücadele veren STK'ların kadına yönelik şiddetle mücadelede ne tür faaliyetler gerçekleştirdiklerine, kamuoyu yaratmada ne ölçüde başarılı olduklarına, devlet kurum ve kuruluşlarından destek alıp almadıklarına, hükümet politikalarına yönelik tepkilerine ve beklentilerine dair yanıtlar aranmaktadır. Bu kapsamda, araştırmanın örnekleme Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı bileşenlerinden Mor Çatı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadın Merkezi (KAMER) Vakfı, Katre Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği, Koza Kadın Derneği ile Kurultay bileşeni olmayan ancak Türkiye'de kadın cinayetlerini raporlama ve davaların takipçisi olma gibi faaliyetler yürüten ve kadına yönelik her türlü şiddetle mücadele eden Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu olarak belirlenmiştir. Çalışmada STK'larda görevli sekiz temsilciyle yüz yüze ve çevrim içi ortamda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin bulgularına yer verilmektedir.

1980'lerden Günümüze Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kazanımlar ve Gerilemeler

1980'lerden bu yana Türkiye'de feministlerin etnik köken ve din ayrımı gözetmeksizin hedefi kadına yönelik şiddete son vermek olmuştur (Karlsson,2023:17). Türkiye'de kadına yönelik şiddete karşı kadınların örgütlü mücadelesi 1980'lerde başlamış, “özel olan politiktir” söylemi

benimsenerek hem kamusal alana hem de özel alana ait olan cinsel özgürlük, cinsel taciz, tecavüz, kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, bekâret testi, kadın bedenleri üzerinde kontrol ve işyerinde ayrımcılık gibi sorunlar feministler tarafından bilinç yükseltme grupları aracılığıyla dile getirilmiştir (Coşar & Gençoğlu Onbaşı, 2008, s. 330; Ayata & Tütüncü, 2008, s. 368; Ayata & Doğançün, 2017, s. 612). Böylelikle 1980’lerle birlikte özel alana ait kabul edilen ve toplumsal cinsiyet rollerinin sebebiyet verdiği kadına yönelik ve aile içi şiddetin tartışılmaya başlanmasıyla, kadınları “görünmez kılan, ataerkil toplumsal yapı ve değerler sistemine” bir meydan okuma gerçekleşmiştir (Sallan Gül vd., 2017, s. 223).

Kadınların kitlesel olarak bir araya gelip kampanyalar gerçekleştirmesi ise 1987 yılında “Dayağa Hayır” kampanyası ile başlamış, 1989’da Ankara’da “Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır” kampanyası ve İstanbul’da “Mor İğne”³ kampanyası ile devam etmiştir. “Dayağa Hayır” kampanyasının ardından kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumsallaşmaya dair ilk adım atılmış, 1990 yılında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı kurulmuştur. Mor Çatı sayesinde şiddet tehlikesinin asıl olarak evde olduğu, şiddet gören kadın ve çocukların korunması ve şiddet görenlere psikolojik destek verilmesi amacıyla kadın sığınaklarının önemi vurgulanmıştır. 1990’lı yıllarda Mor Çatı’nın İstanbul’da kurulmasının ardından Ankara ve İzmir’de de kadın dayanışma vakıfları kurulmuştur. Bu vakıflar sığınma evleri ve dayanışma merkezleri de açmış ancak bunlar maddi olanaksızlıklar nedeniyle kapatılmak durumunda kalmıştır (Işık, 2002, ss. 49-52).

Kadına yönelik şiddetle mücadelede STK’ların iletişim ağını güçlendirerek, birbirleriyle deneyimlerini paylaşmalarını sağlamak, ortak politikalar belirlemelerini olanaklı kılmak adına 1998’de Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın çağrısı ve Heinrich Böll Vakfı’nın maddi desteği ile “Kadın Sığınakları Kurultayı” gerçekleştirilmiştir. Kurultay, bu ilk toplantısının ardından her yıl farklı bir ilde olmak üzere düzenlenmeye devam etmiştir (Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı, 2022).

1990’lı yıllarda kadına yönelik şiddetle mücadelede STK’lardaki kurumsallaşmanın yanı sıra devlet politikalarında da kurumsallaşma adımları atılmıştır. Örneğin 1990’da Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur. 2000’li yılların özellikle ilk on yılında Türkiye’nin AB’ye katılım sürecinin etkisiyle kadına yönelik şiddetle mücadelede ulusal çaptaki yasal değişiklikler uluslararası düzenlemeler⁴ çerçevesinde gerçekleştirilmiştir⁵ (Acar & Altunok, 2012; Gözdaşoğlu Küçükaliolu, 2018; Koyuncu & Özman, 2019; Eslen Ziya & Kazanoğlu, 2022). Anayasa değişikliklerinin yanı

sıra⁶ kadına yönelik şiddetle mücadelede Türk Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve İş Kanunu'nda⁷ yasal değişiklikler yapılarak kadınlar bireysel, cinsel ve bedensel hakların sahibi olarak tanımlanmıştır. Bu hukuki gelişmelerin yanı sıra, önemli gelişmelerden biri olarak kadına yönelik şiddet konusunda uluslararası bağlayıcılığı olan (Bakırcı, 2015, s. 134) ve toplumsal cinsiyeti tanımlayan ilk sözleşme olan, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile mücadelede önem taşıyan ve İstanbul'da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak da adlandırılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi imzaya açıldığı 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalamış ve 14 Mart 2012'de onaylamıştır. Türkiye İstanbul Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ve onay belgesini ilk gönderen ancak fesheden de ilk ülkedir (Köktaş & Köseoğlu, 2024, s. 182). Türkiye'de 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İstanbul Sözleşmesi'nin feshi Resmî Gazete ile kamuoyuna duyurulmuştur.⁸ Hukuki açıdan sözleşmenin feshinin meclis oylamasına tabii tutulmak suretiyle gerçekleşeceği sözleşmenin fesih koşullarında yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin fesih kararı hukuki bakımdan tartışmalıdır.⁹ Hukuki olan bu tartışma kararın iptali talebiyle Danıştay'a dava açılmasıyla sonuçlanmış, ancak mahkeme iptal prosedürünün Anayasa'ya aykırı olmadığı gerekçesiyle talebi reddetmiştir (Eşitlik İçin Kadın Platformu, 2022).

İstanbul Sözleşmesi'nin feshi AKP'nin eşitlik karşıtı, otoriter siyasi gündemini politika düzeyinde, mevcut politikaların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak (Ünal, 2023, s. 2) gerçekleştiğini göstermesi açısından da önemli bir göstergedir. Sözleşmenin feshi muhafazakâr sermaye grupları, İslamcı aydın kesim ve cemaatler tarafından yapılan lobi faaliyetleriyle ve muhafazakâr kesim içerisindeki grup içi dinamiklerle (Şahin, 2022; Tabak, Erdoğan Ün, 2023); AKP'nin dini muhafazakâr değerleri benimsemesiyle (Gülel, 2021a, 2021b; Güney, 2022), AKP'nin siyasi tercihlerinin değişmesiyle (Güneş & Ezikoğlu, 2022), AB ile uyum sürecinden uzaklaşılmasıyla (Bodur Ün & Arıkan, 2022) ve AKP'nin seçim sonrasında iktidarını güçlendirmek adına otoriter stratejileri benimsemesi (Bayar, 2024) çerçevesinde literatürde açıklanmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi muhafazakâr kesim tarafından Sözleşme'nin eşcinsel kişilerin evliliğini ve eşcinselliği desteklediği gerekçesiyle Türk aile yapısına ve İslami değerlere karşı bir tehdit olarak yorumlanmaktadır (Dilipak, 2019). Yanı sıra, Sözleşme çocuk evliliklerine (15-18 yaş arasındaki) karşı olduğu ve cinsiyetler arası eşitliği savunduğu gerekçeleriyle de İslami cemaatler ve topluluklar tarafından eleştirilmektedir (Yetkin, 2020).

İstanbul Sözleşmesi’nin kabul edilmesinin etkisiyle ev içi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacı taşıyan ilk kanun olan 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” kadına değil aileye vurgu yaptığı, kadını değil aileyi korumayı amaçladığı ve kadını şiddetten korumaya ve tedbirlerin uygulanmasına dair hiçbir hüküm içermemesi ile var olan hükümlerin net olmamasından dolayı STK’lar tarafından eleştirilmiştir. Bu kanun kapsamındaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”¹⁰, uygulama yönetmeliğiyle 18 Ocak 2013’te yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın hazırlanması ve böylelikle Türkiye’nin iç hukukunun İstanbul Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmesi sürecinde, AKP bağımsız laik ve İslami feminist STK’larla yakın iş birliği içerisinde çalışmıştır. Ancak bu yasa AKP içerisinde yer alan muhafazakâr kesimleri rahatsız etmiş ancak dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin kadın STK’ları destekleyerek kadın ve erkek milletvekillerinin desteğini toplamaya çalışmıştır (Kütük Kurtiş,2022:3-4). 6284 Sayılı yasaya karşı tepkiler İstanbul Sözleşmesi’nin feshinin ardından da tekrar dile getirilmeye başlamıştır. Radikal İslami kesim tarafından 6284 Sayılı Yasa ve hatta CEDAW, aile birliğine tehdit olarak görülerek eleştirilmekte ve hükümetten bu yasaların da feshedilmesi talep edilmektedir (Maraşlı, 2019).

Yasanın bu şekilde teklif edilmesine karşın yasanın getirilerine değinmek gerekirse:

6284 Sayılı Kanun’la birlikte şiddet kavramı ilk kez uluslararası hukuk belgeleriyle uyumlu olarak tanımlanmıştır.¹¹ Yanı sıra, kanun ile şiddet mağdurlarını korumaya ve şiddeti önleyici tedbirlere yönelik düzenlemeler de yapılmıştır. Bu amaçla şiddet önleme ve izleme merkezleri (ŞÖNİM) kurulmuş, devlet kurum ve kuruluşlarında kadına yönelik şiddetle mücadelenin çerçevesini belirleyen ve ilki 2007 yılında hazırlanmış olan kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planları oluşturulmuştur. 2022 yılında bu planların 4.’sü (2021-2025) yürürlüğe girmiştir (KSGM, 2021, ss. 61-63). 2025 yılı itibarıyla da 4. Ulusal Eylem Planı sona ereceği için 5. Ulusal Eylem Planı için hazırlıklara başlanmıştır (KSGM, 2025). Ancak, tüm bu gelişmelere karşın yasada, kanun yapma sürecinin temel dinamikleri ve sonucu olarak, politika yapıcılarının aile kurumunu önceleyen içgüdüsel vurguları ortaya çıkmış olup; ahlaki kaygıları ve kadına yönelik şiddet sorununun hak temelli bir biçimde ele alınmasına sınırlı katılımları bu yasanın da yansıtması beklenen uluslararası standartların gerisinde kalınmasına neden olmuştur (Acar & Altunok, 2013, ss. 18-19).

Örneğin, 4. Eylem Planı'nda diğer eylem planlarından farklı olarak “toplumsal cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramı yer almamaktadır. Bu farklılık, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesiyle belirginleşen toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı siyasi tavrın politika belgelerine nasıl yansıdığı somut göstergesi olarak yer almaktadır (Mor Çatı, 2021). Yanı sıra, planda strateji 3.2. kapsamında belirtildiği üzere “Kadın konukevlerinde şiddet mağdurlarına yönelik manevi destek ve dini rehberlik hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır.” ifadesi dikkat çekmektedir. Bu hizmetin sağlanmasının temeli de ASPB ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 2018 yılında gerçekleştirilen protokole dayanmaktadır. 2022 öncesinde yayınlanan planlarda da kurumlar arası iş birliğinde kurumlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı yer almasına rağmen, bu planda özellikle kadına yönelik şiddetle mücadelenin dini ve manevi hizmetlerle çözülmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'na böyle bir rol atfedilmesi hükümetin mevcut toplumsal cinsiyet politikalarıyla kesişmektedir.

2000 sonrası dönemde Türkiye'nin AB'ye aday olma süreciyle feminist akademisyenler ve kadın STK'lar açısından olumlu gelişmeler sağlanmış (Aldıkaçtı Marshall, 2013) ancak feminist hareketin kazanımı olan hukuki reformlara karşı, hükümetin geleneksel aile rollerini savunması, bu dönemde feminist hareketin hem politik başarılarına hem de başarısızlıklarına neden olmuştur (Negrón Gonzales, 2016, s. 198). Ayata ve Doğangün'e göre (2017, s. 11) uluslararası kurumlarla uyumlu yasal ve yapısal ilerlemelere rağmen, ikinci (2007–2011) ve üçüncü (2011–2015) AKP hükümetleri aşırı dindar-muhafazakâr bir cinsiyet iklimini yeniden tesis etmiştir. AKP 2002 yılında iktidara geldiğinde Batılı demokratik değerler ve liberal ekonomik hedeflere bağlılığını vurgularken, 2007 sonrası dönemde vurgu, dine yapılan referansların artmasıyla birlikte ataerkil ve ahlaki kavramlara doğru kaymıştır (Gözdaşoğlu Küçükaliolu, 2018, s. 129) ve bu durum partinin sosyal, kültürel ve hatta siyasi ve uluslararası ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin söyleminde giderek daha baskın hale gelmiştir (Acar & Altunok, 2013).

Örneğin, 2007 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bir panelde ilk defa kadınlara üç çocuk doğurmaları çağrısında bulunmuş, izleyen yıllarda da “bir olur garip olur, iki olur rakip olur, üç olur denge olur, dört olur bereket olur, gerisi Allah Kerim...” açıklamasıyla bu söylemini sürdürmüştür. Nitekim 13 Ocak 2025'te Erdoğan, X platformunda doğurganlık oranı ve nüfus artış hızının düşüklüğüne dikkat çekerek en az üç çocuk söyleminin önemini vurgulamış, “büyük ve güçlü Türkiye idealini güçlü aile ve güçlü nüfus yapısıyla” gerçekleştirileceğini ifade etmiştir.

Yine, 2011’de Kadın ve Aile Bakanlığı’nın adı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmiş¹² olup; bu durum kadınlara ilişkin politikaların kadının yalnızca aile içinde tanımlanarak oluşturulacağını ve kadını birey olarak ele alan politikaların terk edileceğine işaret etmektedir (Bayar, 2024, s. 28). Yılmaz’a göre (2015, s. 372) de bu isim değişikliği hükümetin aile merkezli bir sosyal politika gündemine giderek daha fazla vurgu yaptığını açıkça yansıtmaktadır.

Özellikle 2011 sonrası dönemde AKP kadın bedenine karşı muhafazakâr ve ahlaki bir tavır olarak güçlü bir pro-natalist söylem geliştirmiştir. AKP’nin toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayanan söylemleri, kadınları anne ve kız kardeş olarak tanımlayarak onlara üreme, ev ve bakım işini yüklemektedir (Eslen Ziya & Kazanoğlu, 2020, s. 2).

Erdoğan, 2012’de kürtaşı bir cinayet olarak gördüğünü belirtmiş, ardından Sağlık Bakanı’nın “Kürtaj tamamen yasaklanabilir.”, dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı’nın “*Kürtaj aile planlaması değil. Hayat hakkı anne karnında başlıyor.*” ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “kürtaj haram ve cinayettir” şeklindeki söylemleri ile kürtaşı karşıtı bir kampanya yürütülmüştür. Böylelikle kadının üreme hakkına ve beden bütünlüğüne ilişkin sınırlamalar getirilmeye çalışılmıştır. Bu kampanya AKP’nin kürtaşın yasal süresinin on haftadan altı haftaya düşürülmesi yasa teklifi ile somutlaşmış ancak yasa teklifine karşı çok ciddi bir tepki oluştuğu için yasa teklif edilememiştir (BBC, 2012). Ancak o günden beri kürtaşı *de facto* bir biçimde engellenmektedir. Şöyle ki Kadir Has Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ortaya konduğu üzere; İstanbul’daki devlet hastanelerinin %14’ü mevcut yasada belirtilen nedene göre kısıtlama olmaksızın kürtaşı yaptığı, %60’ının ise tıbbi zorunluluk olması durumunda bu hizmeti sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Özel hastanelerin ise %48,6’sı da kısıtlama olmaksızın kürtaşı hizmeti sunulurken, %10’unda hiçbir koşulda kürtaşı hizmeti sağlanmadığı bulgulanmıştır (O’Neil vd., 2016).¹³

Yine bu dönemde kadınlara yaşlı ve engelli bakımı gibi ev içi sorumlulukları yüklenmeleri için küçük teşvikler sunulmuştur. Bu söylem ve uygulamalarla kadının aile içinde sınırlandırılması iktidarın otoriter toplumsal cinsiyet eğilimini göstermektedir (Kütük Kurtiş, 2022, s. 6; Özgür Keysan & Özdemir, 2020, s. 131).

2000 Sonrası Dönemde AKP ve STK’lar Arasındaki İlişki

AKP’nin toplumsal cinsiyet politikasıyla ilgili sorun, toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ile toplumsal cinsiyete dayalı şiddet arasında teorik bir

bağlantı kurmamasıdır. AKP birçok yasal değişiklik gerçekleştirmesine rağmen, kadının kamusal ve özel alandaki statüsünü iyileştirecek yeni bir cinsiyet rejimi kuramamıştır (Gözdaşoğlu Küçükaliolu, 2018, s. 135) çünkü gerçekleştirilen ilerici mevzuatlara rağmen AKP'nin söylemleri ve eylemleri partinin kadın sorunlarına ilişkin muhafazakâr duruşunu yansıtmaktadır (Bodur Ün, 2019, s. 838)

Bu bağlamda da AKP kendi ideolojilerine karşı çıkmayan ve kendilerini feminist olarak tanımlamaktan çekinen kadın kuruluşlarında, siyasal partilerde, STK'larda yer alan, medya ve akademide çalışan kadınların desteğiyle toplumdaki algıyı koruyan bir politika izlemektedir (Gedik, 2015, s. 215). AKP 2011 sonrası dönemde politikalarını değiştirerek, laik kadın örgütlerini ve feminist STK'ları dışlayan bir tavır sergilemiş ve kendi muhafazakâr, neoliberal cinsiyet politikalarıyla uyumlu anlatılar üreten ve yayan hükümet yanlısı muhafazakâr kadın örgütlerini desteklemeye başlamıştır (Bodur Ün, 2019)

2002'den beri iktidarda olan AKP hükümeti, "aile alanını kadının doğal mekânı" olarak işaret ederek ve "ataerkilliğin neoliberal muhafazakâr bir versiyonunu" savunarak partinin anti-feminist duruşunu ortaya koymaktadır (Coşar & Yeğenoğlu, 2011, s. 567). Nitekim dönemin AKP Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat'ın "AKP olarak kadına bakış açımız diğer partilerden, toplumun diğer kesimlerinden çok farklı. Kadınla erkek arasında feminist düşüncenin yarattığı felsefi inancın, çatışma ortamının yaratılmasından yana değiliz. AKP'nin kadınları, feminist ideolojinin kölesi olmadılar, olmayacaklardır." ifadeleri bu durumu göstermektedir (Bianet, 2008).

AKP hükümetlerince benimsenen bu anti-feminist duruş aynı zamanda "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramının reddedilip yerine "toplumsal cinsiyet adaleti" kavramının vurgulanması ile de desteklenmektedir. Bu kavram AKP'nin yeniden tesis etmeye çalıştığı toplumsal cinsiyet rejiminin de çerçevesini oluşturmaktadır (Eslen Ziya & Korkut, 2010:109). KADEM'in Kurucu Başkanı Aydın Yılmaz'a (2015, s. 108) göre toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı modernite tarafından ortaya konulan eşitlik kavramının kadın erkek arasındaki belirgin farklılıklarla ilgilenmemesi ve kadın ile erkeği standartlar belirleyerek eşitlemeye çalıştığı gerekçesiyle eleştirilmekte toplumsal cinsiyet adaleti ise eşitliğin doğasında var olan daha üstün bir kavramı işaret ederek, eşitlik, denge, daha yüksek adil muamele anlayışı ve kadın ve erkek arasındaki yükümlülükler atıfta bulunmaktadır.

AKP liderlerinin dini ve muhafazakâr dünya görüşü doğrultusunda toplumsal cinsiyet söylemini oluşturmak ve yaymak için kullandığı en önemli kanallardan biri STK’lardır (Diner 2018, s. 103). AKP’nin sivil toplum üzerinde hâkimiyet kurabilmek ve sivil toplumu yönlendirebilmek için hükümet yetkileri ve olanakları ile kendi STK’larını kurmaya yöneldiği; dolayısıyla kadına yönelik şiddetle mücadele eden kadın STK’ları ile ideolojik olarak farklılık gösterdiği söylenebilir. AKP hükümetlerinde hâkim olan neoliberal, patriarkal ve dindar söylemler toplumsal cinsiyet politikalarını şekillendirdiği için (Coşar & Yeğenoğlu, 2011) AKP hükümetleri süresince özellikle toplumsal cinsiyet ve sivil toplum konusunda uzmanlar, akademisyenler ve bağımsız STK’lar politika oluşturma sürecinden dışlanırken GONGO’lar etkin hale gelmiştir (Hülagü, 2020; Özkazanç, 2019; Yabancı 2019’dan aktaran Çelebi 2022, s. 2). AKP, aile merkezli toplumsal cinsiyet politikalarını sivil toplum düzeyinde daha iyi tanıtmak için 2013 yılında KADEM’i de bu siyasi bağlamda kurmuştur. KADEM toplumsal cinsiyet konusunda politika üretme sürecinde öne çıkan STK’lardan biridir (Akyüz & Sayan Cengiz, 2016; Diner, 2018; Çelebi, 2022; Kütük Kurtiş, 2022). Bu bağlamda, KADEM’in kurulma amacı kadın haklarını savunmak ve aileyi güçlendirmektir (Kütük Kurtiş, 2022, s. 7). Nitekim, KADEM’in 5 Haziran 2016 tarihinde düzenlenen yeni binasının açılış töreninde T.C. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile dönemin KADEM Başkanı Sare Aydın Yılmaz’ın konuşmaları KADEM’in AKP Hükümetleri tarafından dindar eril bir söylem yaratmak için bir araç haline getirildiğini de göstermektedir. AKP Genel Başkanı ve T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan açılış töreninde şu ifadelerle konuşmuştur:

İstihdama katılan kadınlarımızın sayısı her geçen gün artıyor. Evinin hanımı ve çocuklarının annesi olarak zaten çok önemli görevler üstlenen kadınlar artık iş dünyasında da kendilerini gösteriyor. ...Güçlü aileler, güçlü milletleri doğurur. Biz kadınları destekleyen yasal düzenlemeler gerçekleştirdik. İş hayatının anneliğin alternatifi haline getirilmesini kesinlikle kabul etmiyorum. Ben hayırlı evlatla yetiştirilmesi konusunda kadınlarımıza güveniyorum. KADEM’in kadınları bu doğrultuda teşvik edilmesine öncülük edeceğine inanıyorum.

Yine aynı etkinlikte KADEM’in o dönemki Başkanı olan Yılmaz ise derneğin misyonunu ve vizyonunu şu sözlerle ifade etmiştir:

3 yıl önce, 16 kadın bir hayal kurduk, büyük bir heyecan ve coşku ile. Kadınları özgürleştirmek adına üretilen feminist argümanların kadınların ayağına dolandığını gördüğümüz ve bunların ötesine

geçerek hakkaniyetin, adaletin merkezde olduğu bir dünyanın mümkün olabileceğine inandığımız için, kadının toplumdaki olması gereken yeri yeniden inşa etmek için. Şükürler olsun çıktığımız bu yolda artık sizlerle birlikte yüzlerce binlerceyiz. (KADEM, 2016)

Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda ise KADEM de BM Kadın Birimi ve Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi ile yakın iş birliği içinde çalışarak kadına yönelik şiddetle mücadelede avukatları ile Türkiye genelindeki aile içi şiddet vakalarını takip ederek dayanışma göstererek kadınlara teknik ve psikolojik destek sağlamış bir kuruluştur (Kütük Kurtiş, 2022, ss. 7-9). Ancak KADEM, kadına yönelik şiddetin nedenleri ve şiddetle mücadelede çözüm önerileri bakımından Kadın Sığınakları Kurultayı'nda yer alan STK'lardan ayrılmaktadır. 2014 yılında KADEM'in düzenlediği I. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi'nde Erdoğan "kadınların ihtiyacı olan eşitlikten ziyade eş değer olabilmektir" diyerek kadın ve erkeğin "tabiatları, bünyeleri farklı" olduğu için eşit olamayacağını vurgulamıştır. Bu tutum kadına yönelik şiddetle mücadele ekseninde de görülmekte; kadına yönelik şiddet konusunda da inanç temelli bir yaklaşım benimsenerek, yine konuşmasında Erdoğan, inançlı bir insanın kadına karşı şiddet uygulamayacağını ifade etmektedir (BBC News Türkçe, 2014).

Kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde AKP'nin devlet kurum-kuruluşlarını ve sivil toplumu etkisi altına alan bu politikaları, çalışmanın izleyen bölümünde kadın STK'larının deneyimleri üzerinden ele alınmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında STK üyelerinin kadına yönelik şiddetle mücadele deneyimleri, bu süreç içerisinde yaşadıkları sorunlar, gördükleri eksiklikler ve kendi örgütlenmelerini kadına yönelik şiddetle mücadele eden diğer STK'lardan ayıran özelliklerin ne olduğu, ortak bir mücadele ekseninde diğer STK'larla bir araya gelinip gelinemeyeceği ile şiddetle mücadelede devlet kurum ve kuruluşlarından beklentileri sorularına yanıtlar aranmıştır. Bu doğrultuda sorulara yanıt aranırken, kadına yönelik şiddeti, tarihsel seyri ve STK'ların öz deneyimleri üzerinden okumak daha kapsamlı bir yanıt sunacağından, araştırmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Çalışmada çoklu durum araştırma deseni kullanılmıştır.

Türkiye'de 2000 sonrası dönemde kadına yönelik şiddetle mücadele faaliyetleri yürüten STK'ların organizasyon yapıları, birbirleriyle, devlet kurum-kuruluşlarıyla iş birliğine yönelik tutumları ve devlet kurum-kuruluşlarından

beklentileri araştırma soruları olarak belirlenmiştir. Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla üzerinde çalışılmakta olan konuyu keşfetmek, anlamak ve içgörü kazanabilmek amacıyla doğrudan bilgi alınabilecek kişilere ulaşılarak zengin ve derinlemesine veri elde etme hedefi doğrultusunda (Merriam, 2018) kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi ile örneklem belirlenmiştir. Bu yöntemle örneklem seçilirken Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele ekseninde mücadelenin güçlendirilmesi, sığınakların, danışma/dayanışma merkezlerinin geliştirilmesi, STK’lar arasında dayanışma, paylaşım pratiklerinin geliştirilmesi ve ortak politikalar üretilmesi hedefiyle hareket eden ve bu konuda ülke çapında en fazla katılıma sahip bir platform olan Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı bileşenlerine öncelik verilmiştir.¹⁴

Kadın cinayetlerine ve şüpheli kadın ölümlerine dair düzenli aralıklarla kapsamlı veriler yayınlayan Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu¹⁵ da örnekleme dâhil edilmiştir. Örneklem uygun örnekleme metoduyla oluşturulmuştur. Uygun örneklemede koşullara bağlı olarak (zaman, mekân, bütçe, konumun uygunluğu ve cevaplayanlara göre olmak üzere) bir örneklem seçimi yapılabilmektedir (Merriam, 2018, s. 78). Amaçlı örnekleme ile araştırılan konuya ilişkin çalışmalar yürüten STK’lar belirlenerek araştırma sorusuna en çok katkı sunması beklenen örneklem belirlenmiş, uygun örnekleme ile de iletişime geçilen birçok STK arasından görüşme talebini kabul eden STK’lara dayanan bir örneklem oluşturulabilmiştir.

Bu bağlamda Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’ndan (İstanbul) bir, Mor Çatı’dan (İstanbul) iki, KAMER’den (Diyarbakır) iki, Kadın Dayanışma Vakfı’ndan (Ankara) bir, Katre Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği’nden (Erzincan) bir ve Koza Kadın Derneği’nden (Bursa) bir temsilciyle otuz ila altmış dakika arasında süren, yüz yüze ya da çevrim içi (online) ortamda yarı-yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla Mart-Eylül 2022 tarihleri aralığında mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde tespit edildiği üzere dernek ya da vakıf olan tüm STK’ların bir yönetim kuruluna sahip olduğu ancak karar alma ve uygulamada üyelerin ve gönüllülerin eşit söz hakkına ve sorumluluğa sahip oldukları STK temsilcileri tarafından ifade edilmiştir. Bu açıdan görüşmelere katılan katılımcıların üyesi olduğu STK’yı temsil ettiği ifade edilebilir.

STK temsilcileriyle yapılan görüşmelere yer verilirken G1, G2, ..., G6 ifadeleri kullanılmıştır. Burada STK’larla görüşme anlamında G harfi kullanılmış, sayılar ise rastgele belirlenmiştir. Böylelikle STK temsilcilerinin ifadeleri,

araştırma etiği gereği STK'ların kimliği gizli tutularak aktarılabilmektedir. Yanı sıra görüşülenlerin ifadelerinde de gizliliği korumak adına, yer yer bazı kısaltmalara gidilmiştir. Çalışmada veriler, tematik analiz ve konuşma analizi stratejileri ile çözümlenmiş; çözümleme MAXQDA programı ile gerçekleştirilmiştir. STK'ların kadına yönelik şiddetin çözümüne dair önerilerini de şekillendirdiği için kadına yönelik şiddeti tanımlama biçimleri, STK'ların birbirleriyle ve devlet kurum ve kuruluşları ile ilişki biçimini anlamak adına iş birliğine yönelik tutumları, devlet kurum ve kuruluşlarından beklentileri tema olarak belirlenmiştir. Bu temalara yönelik STK'ların verdikleri yanıtlara göre alt temalar oluşturulmuş, alt temalar da görüşülenlerin yanıtlarına göre kodlarla belirlenmiştir.

Görüşülen STK'ların demografik özelliklerine bakıldığında Mor Çatı, Kadın Dayanışma ve KAMER Vakıflarının 1990'lı yıllarda Türkiye'de feminist hareketin kurumsallaşma sürecinde kurulduğu, görüşülen diğer STK'ların (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Katre Kadın Danışma ve Dayanışma ve Koza Kadın Derneği) 2010 yılı sonrasında faaliyete geçtiği tespit edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

“Feminist” Vurgu Yapmadan Sahada Olmak

STK temsilcileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, STK'ların kendilerini ideolojik olarak feminist olarak tanımlamaları öne çıkan bir bulgudur. STK'ların feminist ilkelerle ve yöntemle kadınları bilinçlendirme, kadına yönelik şiddetle mücadele ekseninde farkındalık çalışmaları, hane ziyaretleri ve kendi kuruluşlarına başvuran kadınların ihtiyaçlarına göre (iş bulma, sığınma, hukuki ve/ya psikolojik destek sağlama) kadınları çeşitli kurum ve kuruluşlara yönlendirme, politika oluşturma çalışması yapma ve hükümet üzerinde baskı oluşturarak yasaların etkin uygulanmasını sağlama gibi faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Ancak feminist ideolojiye sahip olmalarına karşın, ideolojik bir *tavır takınmanın* feminizm vurgusu ile toplumsal alanda var olmaya çalışmanın toplumsal olarak kendilerine karşı dışlayıcı bir etki yaratabildiğine dikkat çekmişlerdir.

Görüşmeler kapsamında, kadına yönelik şiddetle mücadele yürüten STK'ların zaman zaman daha çok kadına ulaşabilmek adına hükümetin mevcut politikalarına “karşı gelmeden” ve ideolojik vurgular yapmadan faaliyetlerini yürütmeye gayret gösterdikleri öne çıkan bir diğer bulgudur. G4, faaliyet gösterdiği ilde kadınların haklarını kadınlara anlatabilmek ve onlarda bir farkındalık yaratabilmek için “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramını telaffuz

etmeksizin bir etkinlik düzenleyebileceklerini, kadına yönelik şiddetle mücadelede de valilikle ve belediyelerle iş birliği yapmak istediklerini ifade ettiklerini söylemiştir. Ancak buna karşın bu konuda bu kurumların pek istekli olmadığına dikkat çekmiştir.

G1’in ifadeleri STK’ların ideolojik bir vurgu yapmaksızın faaliyet gösterme gayretini göstermektedir:

Feminist deyince kamu kurumları tarafından ya da sahadaki kadınlar tarafından dışlanabiliyorsunuz... Kadın hakları yönünde çıkarılan politikaları destekliyoruz. Kadın hakları konusunda üretilecek politikalarla ilgili siyasi partilerle görüşmeler yapıyoruz. Her kim varsa iktidar, bakanlıkları, kurumları ya da iktidara yönelik politika geliştiren bir parti varsa hepsiyle eşit şekilde görüşüp iş birliği geliştirebiliyoruz. Fakat özellikle bir partinin politikalarını, tavrını benimsiyoruz diye bir düşüncemiz kesinlikle yok. Bağımsızlık ilkemiz doğrultusunda, bağımsız bir şekilde çalışmalarımızı sürdürmeyi esas alıyoruz.

STK’ların “feminizm” vurgusu yapmama gayretinin arkasında, hükümetin kadınların bedeni ve cinselliğinin denetim altına alınmasını amaçlayan politikalarının etkisi olduğu şüphesizdir. Feministlerin ötekileştirilmesi de Türkiye’de muhafazakâr bir cinsiyet rejiminin kurulmasında (Cindoğlu & Ünal, 2017) öne çıkan bir durumdur. Nitekim dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 24 Kasım 2014’te Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın düzenlediği “1. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi”nde yaptığı konuşmasında yer alan, “Bizim dinimiz kadına bir makam vermiş, annelik makamı. ...Cenneti ayakları altına sermiş. Annenin ayağının altı öpülür. ... Ama bunu anlayanlar olur anlamayanlar olur. Bunu feministlere anlatamazsın mesela, onlar anneliği kabul etmiyor.” ve yine 17 Şubat 2015’te muhtarlarla gerçekleştirilen bir toplantıda dönemin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Ben kalkıyorum, ‘Kadının, Allah’ın erkeklere bir emaneti’ olduğunu söylüyorum, bu feministler filan var ya, bunlar da çıkıyor ‘Ne demek kadın emanetmiş’ diyor, ‘Bu bir hakarettir’ diyor. Ya senin bizim medeniyetimizle, bizim inancımızla, bizim dinimizle ilgin yok ki. Biz sevgililer sevgilisinin o Veda Hutbesi’ndeki hitabına bakıyoruz. ‘Allah’ın bir emanetidir’ diyor, ‘O emanete saygı duyun, sahip çıkın’ diyor.” ifadeleri bu durumu gösterir niteliktedir.

Bu açıdan, feminist bir ideolojiyle kadına yönelik şiddetle mücadele ekseninde çalışmalar gerçekleştirmek ve toplumdaki her kadına ulaşabilmeye çalışmak Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu hariç görüşme

gerçekleştirilen tüm STK'ları zorlayan bir durumdur. Bu bağlamda, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun sahip olduğu misyonun kadın cinayetlerini raporlama, takip etme ve kamuoyunda baskı oluşturma olduğu ve kendi içinde hemen hemen her ilde kurulan¹⁶ Kadın Meclisleri ve LGBTQ+ Meclislerine sahip olduğu düşünüldüğünde ideolojik duruşu olarak ifade ettiği *eşitlikçi feminizm* çerçevesinde hareket edebilmesinin daha kolay olduğu düşünülebilir.¹⁷ Ancak KAMER gibi kırsal alanda faaliyet gösteren ve geleneksel muhafazakâr kodların hâkim olduğu bir toplumsal yapıda görüşmeci(ler)in ifadeleriyle “biz feminist bir örgütüz, feminist çalışmalar yaparız.” diyerek kadınlara ulaşmaya çalışması oldukça güçtür.

“Toplumsal Cinsiyet Adaleti”ne Karşı “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”

Kadına yönelik şiddet, hükümet destekli ve hükümet politikalarından bağımsız olarak hareket eden STK'lar arasındaki kutuplaşmayı gösteren önemli konulardan biridir.

Görüşmecilerin altını çizdikleri noktalar bağlamında değerlendirildiğinde Kurultay'a üye STK'ların ortak paydasının feminist mücadele olduğu ve kendilerini GONGO'lardan ayırt etmelerinde bu feminist mücadele vurgusunun önem taşıdığıdır. Bağımsız STK'lar kadına yönelik şiddeti toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak ele alırken, GONGO'lar ise kadına yönelik şiddeti toplumsal cinsiyet adaleti kavramı çerçevesinde açıklayarak sorunu bireysel boyutta ele almakta; erkeklerin öfkesini yönetme sorununa indirgemektedir (Koyuncu & Özman, 2019, s. 738). Örneğin KADEM'in 25 Kasım 2014'te kadına yönelik şiddetle mücadele için yayınladığı reklamda yer alan “kadına el kaldıran adam değildir” sloganı ve #ÖnceAdamOl hashtagi bunu göstermektedir. Bu çalışma bağlamında görüşülen STK temsilcileri, kadına yönelik şiddetin ataerkinin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığını düşünmekte ve şiddetin fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla var olduğunu ifade etmektedirler.

KADEM ise yayınladığı bu reklamda kadına yönelik erkek şiddetini, ataerkin güç ilişkilerinden bağımsız bir biçimde, erkeğin bireysel özelliklerine indirgeyen bir bakış açısı ile ele alarak, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. KADEM'in bu tutumu 1980 sonrası kadın dayanışma ağları kuran ve erkek şiddetini besleyen yapısal kalıplar hakkında kadınları seslerini yükseltmeye çağıran ve bu yapılarla karşı mücadele veren feminist söylemle de tezat oluşturmaktadır (Akyüz & Sayan Cengiz, 2016, s. 5).

Türkiye’de 2002’den bu yana AKP iktidarına damgasını vuran, Türkiye’deki toplumsal cinsiyet ilişkileri için kritik sonuçlar doğuran husus sosyo-kültürel ve siyasi alanda muhafazakârlığın yükselişidir. AKP’nin muhafazakâr siyasetinde kadın olmak, her şeyden önce aile içinde, geleneksel toplumsal cinsiyet kodlarıyla tanımlanmayı gerektirmektedir. Parti siyasetinde kadınların anne ve eş olarak ailevi rollerine büyük bir vurgu yapılarak, kutsallaştırılmış aile birliği karşısında kadınlar ikincil konuma itilmektedir. Aile kavramına merkezi rol atfedilerek, ailenin parçalanmaması için önlemler alınmaya çalışılmaktadır (Ünal & Cindoğlu, 2013, s. 24).

Bu noktada görüşülenlerden G2:

...iktidara daha yakın olan sivil toplum kuruluşları var, bunu da bazen başvuruda bulunan kadınların anlatımlarından biliyorum, özellikle İç Anadolu’da daha örgütlüler, kadınlar buraya başvurdukları zaman anlattıkları şeyler daha aile merkezli oluşu, yani şiddeti aile merkezli olarak tanımlamaları. Aslında genel amaçları da hep o aile bütünlüğünü korumak, devam ettirmekle ilgili... şiddet ailevi bir durum, dönem dönem olabilecek ama telafi edilebilecek, psikolojik destekle aşılabilecek, erkeğin öfkesini kontrol etmesiyle aşılabilecek bir şey gibi görebiliyorlar.

82

G2’ye göre bu gibi STK’lar kadına yönelik şiddeti yapısal ve politik bir sorun olarak değerlendirmemekte, aksine erkeğin kişisel bir sorunu olarak görmekte ve aileye psikolojik destek sağlanarak bu sorunun aşılabileceğini düşünmektedirler.

G3’ün de belirttiği üzere “... şu an biz aşırı muhafazakâr ya da gerçekten sağ partilerle herhangi bir iletişim kuramayız mesela, kendimizi öyle konumlandıramayız. Çünkü bizim bakış açımız tamamen aslında orda örgütlü bir mücadele yürüten kadınlara değil ama o ideolojinin içerisindeki düşüncenin bize verdiği zarar aslında. Ee bu bağlamda ayrılıyor birbirimizden.” ifadesi görüşülen STK’ların, hükümet politikalarından bağımsız olarak toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle faaliyet gösterdiklerinden GONGO vasfıyla hükümet politikalarının bir parçası olarak toplumsal cinsiyet adaleti düsturuyla hareket eden STK’larla ortaklaşamayacağı vurgulamaktadırlar.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurultayın Önemi

Görüşülen STK temsilcilerinden G6’ya göre Kadın Sığınakları ve Da(ya) nışma Merkezleri Kurultayı STK’ların bir araya toplanması, feminist mücadele içinde şiddetle mücadelede bir ağ oluşturulması, kadın örgütlerinin ortak işler

yapabilmesi ve STK'ların kendi aralarında bir anlayış birliği geliştirilmesi açısından *çatı işlevi* gören (G2) önemli bir kuruluştur. Yanı sıra, G2, kadına yönelik şiddet konusunda Kurultay'ın devlet kurum ve kuruluşlarının eksik kaldığı noktalarda kadınlara destek sunması açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. Ancak Kurultay STK'lar için çatı işlevi görmesine karşın kurultayın bileşenleri açısından her konuda ideolojik bir birlikteliğe sahip olduklarını söylemek güçtür.

Bu ideolojik ayrımların Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks (LGBTİ), Kürt meselesi ve mülteci sorunu bağlamında öne çıktığı söylenebilir. Örneğin G4, Kürt meselesi ve mülteci sorununu ele almaları açısından Kurultay'a üye, Batı'da ve Doğu'da faaliyet gösteren kuruluşların birbirlerinden ayrıştıklarını ifade etmektedir. Yanı sıra G4, STK'ların kendi aralarında ayrışmaları haricinde de hükümetin STK'lara farklı şekilde davrandığını da vurgulamaktadır. Örneğin: "...burada 8 Mart'ı yaptık diye gözaltına alınıp işkence görmüyoruz ama Diyarbakır'da her 8 Mart sonrasında ...diye bir arkadaş var gözaltına alınıyor ve evi basılıyor, bütün mahallenin önünde alınıyor her 8 Mart...". G5 de LGBTİ bireylerin 8 Mart yürüyüşlerine katılmalarını onaylamaları açısından diğer STK'lardan farklılaştıklarını belirtmektedir.

İdeolojik ayrışmanın yanı sıra Kurultay üyesi STK'lar çalışma yürüttükleri alan açısından da farklılıklar taşıdıklarını belirtmişlerdir. Bu STK'lar kadına yönelik şiddet haricinde ekoloji, kadın istihdamı, engelli hakları, kadının el emeğini değerlendirme ve göçmen sorunları gibi farklı konular üzerine çalışmalar yürütmektedir. Örneğin G1: "Biz başlarken kadına yönelik şiddetle başladık ve halen de kadına yönelik şiddet çalışıyoruz. Ama artık bizim gündemimizde gerçekten sadece artık kadın değil çocuk çalışmaları yaptığımız için bir dönem çocuk hakları var, çocuğa yönelik şiddet var. İklim çalışmaları yapıyoruz son bir yıldır. Yeni dâhil ettik bunu programımıza."

Ancak hükümet destekli STK'lardan farklı olarak görüşülen bu STK'lar kadına yönelik şiddete karşı toplumsal cinsiyet perspektifiyle çözüm üretmeyen politikalara karşı durmaktadır, bu noktada kadına yönelik şiddetle mücadelede ortak bir zeminde buluşabildikleri ifade edilebilir.

Nitekim İstanbul Sözleşmesi'nin fesih kararından sonra Eşitlik İçin Kadın Platformu'na (EŞİK) 300'ü aşan sayıda kadın ve LGBTİ örgütü katılım göstererek, fesih kararına karşı durmuştur (EŞİK, 2025, s. 4).

STK’ların Devlet Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkileri

2007 sonrası dönemde AKP’nin politikalarını daha sağ ve muhafazakâr bir yöne çevirmesi (Ayata & Doğangün, 2017; Gözdaşoğlu Küçükalioglu, 2018; Negron Gonzales, 2016, Acar & Altunok, 2012; Eslen Ziya & Kazanoğlu, 2022) ve AKP’nin sivil toplumla iş birliğine yönelik duruşunun ilgisizliğe ve hatta yer yer düşmanlığa dönüşmesi (Coşar & Yeğenoğlu 2011, s. 564) STK’ların devlet kurum ve kuruluşlarıyla ilişkisini de değiştirmiştir. Nitekim STK temsilcileri ile yapılan görüşmelerde de bu durum en sık dile getirilen sorunlardan biri olmuştur. Görüşülen STK’ların ifadelerine bakmak gerekirse; G2:

Şiddet önleme merkezi ile iş birliklerimiz var. Yönlendirme yaptığımız için de olmak zorunda ama ... farklı perspektiflerden baktığımız için her zaman ortaklaşmak mümkün olmuyor. ...Hiç ilişkimiz yok değil, ilişkimiz var. Ortak toplantılarda da buluşuyoruz, taleplerimizi söylememiz de gerekiyor, aksayan yönleri de söylememiz gerekiyor. Ancak ilişkimiz daha sınırlı.

Görüşülenlerden G5 mevcut durumu şu şekilde aktarmaktadır:

Eskiden mesela 6284, İstanbul Sözleşmesi döneminde davet edildiğimiz dönemler oluyordu bizim. O dönemde zaten kadın örgütleriyle birlikte yapılmıştı hem Sözleşme süreci hem 6284. 2014-2015 yıllarından sonra hiç öyle bir şey kalmadı. Herhangi bir şeyle ilgili bir görüş isteme, davet etme gibi bir sürecimiz şu son 6-7 yıldır hiç yok neredeyse. Onlar zaten biraz daha o konuları KADEM gibi kendi kurmuş oldukları kadın örgütleri üzerinden ilerletiyor. O yüzden hani bizim destek şeyimiz de yok. Onlar tam tersine bizi marjinalleştirmeye çalıştıkları için hiç öyle bir ilişkimiz yok tabi ki de. Eskiden açılım süreçlerinde biraz daha farklıydı, AKP’nin biraz daha demokratik olduğu, bazı adımlar attığı süreçlerde, evet, oluyordu. Ama şu anda hiç öyle bir ortam yok maalesef.

G6 ise STK-devlet kurum ve kuruluşları arasındaki ilişkiye dair ihtiyaçlarının “kurumsal bir ilişkilene” olduğunu vurgulamış ve sahada yalnız bırakıldıklarına dikkat çekmiştir. G5 iş birliğine dair bu olumsuz tutumunun yanı sıra hükümetin kendi sivil toplum örgütü olarak faaliyet gösteren KADEM’e destek verdiğini ifade etmiştir. AKP’nin sivil toplum üzerindeki kontrolünü büyük ölçüde artırdığı bir dönemde, KADEM’in AKP’nin aile merkezli toplumsal cinsiyet politikalarını desteklemesi, Türkiye’de toplumsal

cinsiyete ilişkin söylemsel alanı düzenlemeyi ve Türkiye’de etkili biçimde kadın hakları mücadelesi yürüten bağımsız STK’larının gücünü sınırlamayı amaçladığı anlamına gelmektedir (Kütük Kurtiş, 2022, s. 7).

G3, bu noktada devletin takındığı tutumun, yalnızca kadına yönelik şiddetle mücadele yürüten STK’lara karşı değil, farklı sorunları çözebilmek adına (hayvan hakları, insan hakları, LGBTİ vd.) faaliyet gösteren diğer STK’lara karşı da benzer şekilde geliştiği, devletin kendi pratiğine rakip istemediği ve toplumsal alan üzerinde tam bir kontrol kurmak istediğini ifade etmiştir. Yerel yönetimler düzeyinde devlet kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkilerine ve iş birliklerine dair ise G4, valilik ve ŞÖNİM’lerin kendilerini görmezden geldiğini, muhatap almadıklarını ve bu tutumun süreklilik arz ettiğini ifade etmiştir.

STK’ların Devlet Kurum ve Kuruluşlarından Beklentileri

STK’ların devlet kurum ve kuruluşlarından beklentileri noktasında öne çarpan en önemli eksiklik yasaların etkin bir şekilde uygulanmamasıdır.

G5, İstanbul Sözleşmesi’nin yürürlükteyken dahi uygulanmadığını, uygulansaydı birçok şiddet ve ölüm vakasının engellenebilecek olduğunu ifade etmiştir. Yine G5:

Sadece genelge yayınlamakla ya da işte o kanunları geçirmekle bitmiyor. Yani önemli olan onların uygulanması, uygulanmadığında ihmali olanlarla ilgili işlem yapılması. Ki şeyi biliyoruz ihmaller sonucunda yani o kararlar uygulanmadığı için defalarca karakollara giden adliyelere giden koruma başvurusunda bulunan kadınların öldürüldüğünü biliyorsak o zaman bu kararların uygulanmamasında da ihmaller varsa o kamu personeliyle ilgili olarak da gerekli işlemlerin yapılması gerekir.

Yasaların etkin bir şekilde uygulanmamasında kadından yana olmayan bakış açısının yasaların uygulanmasına engel olduğunu ifade edebiliriz. Bu durumu görüşülenler de sıklıkla ifade etmektedir. G6 bu bakış açısının ŞÖNİM de dâhil olmak üzere çoğu devlet kurumunda hâkim olduğunu vurgulamaktadır. G2 “ataerkil sitemi destekleyen bir kültürün de aslında devlet bizatihi hem üreticisi hem de bunu sürekli tekrar ediyor.” Şeklindeki ifadeleriyle bu durumun oluşmasında hükümet politikalarının şekillendirici etkisine vurgu yapmaktadır. İstanbul Sözleşmesi’nin feshi, 6284 Sayılı Yasa’nın tartışmaya açılması, Ulusal Eylem Planlarında “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramının çıkarılması gibi adımlar da yasaların etkinliğini azaltmaktadır.

Görüşülen STK’ların hiçbiri devlet kurum ve kuruluşlarından maddi bir destek almamaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelelerini bağış, aidat ve projeler gibi kaynaklarla sürdürmektedirler. Eğer STK proje yazmıyorsa, cüzi miktarda yapılan aidat ödemelerinin ve düzensiz bağışların STK’ya maddi açıdan yeterli destek sunmadığı da görüşmeler sonucu yapılan bir çıkarımdır. Bu açıdan kadınlara maddi destek sağlanması noktasında STK’lar sıkıntı yaşamaktadır. Kaldı ki, Mor Çatı haricinde hiçbir STK’nın sığınağı yoktur. Bu açıdan da devlet kurum ve kuruluşlarının destek sunması var olan sığınakları güçlendirmesi gerekmektedir.

Görüşülen STK temsilcileri devlet kurum ve kuruluşlarından şiddet gören kadınlara maddi anlamda kreş yardımı, kira yardımı vb. yardımların yapılmasını, avukat, psikolog gibi destekler sağlanmasını ve kadınların istihdama katılımlarının desteklenmesini beklemektedirler. Örneğin G3:

... kadın net mesela şiddet gördüğü ortamdan tamamen uzaklaşıp boşanmak istiyor ve maddi durumu yetersiz, sosyal hizmet merkezleri o kadar az miktarda bir destek veriyor ki kadının avukat tutması çok olanaksız yani o imkanla avukat tutamaz, baroya başvurması gerekiyor ve baroda bu süreç çok fazla uzuyor. O kadar çok prosedür var ki yani aslında kadına dolaylı yoldan siz bu boşanma davasından vazgeçin banka banka dolaşmayın, kendi mal varlığınızı ispat etmeye çalışmayın direk şiddet ortamına geri dönün sorunu maalesef var. Yani daha da kolaylaştırıcı olabilir aslında barolar, barolardaki avukatlar bu işi daha fazla hızlandırabilir, sosyal hizmette çalışan kurumdaki memurlar için de bu geçerli yani hani çünkü gidiyorlar mesela kadınlar oraya bu ay kirasını ödeyememiş mesela, yani ve verilen miktar o kadar az ki yani, onunla kirayı ödemeyi geç onunla çocuğuna alışveriş yapamaz, herhangi bir şey alamaz zaten ve miktar o kadar az tutuluyor ki yani o istenilen talebi karşılamıyor. Biz en çok bu konuda sorun yaşıyoruz. Kadın ikinci ay geliyor ben bu miktarla geçinemem diyor, iş bulmam lazım.

STK temsilcilerine göre G5’in ifadeleriyle “kadınların ekonomik olarak özgürleşmemesi, özgürlüklerini eline almaması o hep evlerine geri dönmek durumunda kalmaları” nedeniyle kadına yönelik şiddetle mücadele etkin bir şekilde yürütülememektedir. Devlet kurum ve kuruluşlarının kadına yönelik şiddetle mücadelede verdikleri desteklerin kapsamının sınırlı olduğu, kadının şiddet gördüğü ortamdan kalıcı olarak uzaklaştırılacak önlemlerin yeteri kadar sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, devlet kurum ve

kuruluşlarının STK'larla iş birliği kurarak, STK'ların sahada karşılaştıkları sorunları aktarabilmeleri şüphesiz önem taşımaktadır. Ancak var olan yasanın dahi tartışmaya açıldığı bir dönemde iş birliğinin sağlanması oldukça güç görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de 1980’lerden günümüze kadına yönelik şiddetle mücadelenin seyri hem kazanımlarla hem de bu kazanımların teker teker kaybıyla sonuçlanan bir süreçtir. AKP Hükümeti’nin özellikle 2011 sonrası dönemde tesis etmeye çalıştığı geleneksel ataerkil kodların hâkim olduğu yeni toplumsal cinsiyet rejimi kadına yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin var olan kazanımların geri alınmasına dayanmaktadır. Bu yeni toplumsal cinsiyet rejiminde 2000’li yılların başında gerçekleştirilen yasal düzenlemelere karşıt olarak kadının aile içinde sınırlandırılarak tanımlanması, kadının cinselliği ve bedeni üzerinde kontrol kurmaya yönelik söylemlerle şekillenmektedir. Nitekim bu söylemlerin ve hukuki kazanımlara yönelik atılan geri adımların en somut göstergesi ve sonucu da İstanbul Sözleşmesi’nin feshidir. Her ne kadar ulusal mevzuatta İstanbul Sözleşmesi’ne ve uluslararası standartlara uyumlu olarak hazırlanan 6284 sayılı kanun yürürlükte olsa da bu sözleşmeye karşı da radikal muhafazakâr kesim tarafından eleştiriler yöneltilmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadeleye yönelik gerçekleştirilen bu geri adımların yanı sıra, Hükümet 2011 sonrası dönemde kendi politikalarının sivil toplum alanındaki etkisini artırabilmek ve kamuoyuna kolaylıkla ulaşabilmek için kendi politikalarına paralel olarak hareket eden GONGO’larla hareket etmeye başlamıştır. Bu durum bağımsız kadın STK’lar ile hükümet arasındaki 2011 sonrasındaki gerilimli ilişkinin giderek kötüleşmesine yol açmıştır. Görüşülen STK’lar ile feminist ilkelere karşıt olarak toplumsal cinsiyet adaleti perspektifiyle hareket eden hükümet destekli STK’lar arasında bir uzlaşma ve bu STK’ların bir araya gelme pratiklerinin olmadığı ifade edilebilir.

Feminist ilkelerle “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifiyle faaliyetlerini sürdüren STK’ların da aralarında ideolojik olarak her konuda bir uzlaşma olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Ancak toplumsal cinsiyet rejimine ilişkin tartışmaların “toplumsal cinsiyet eşitliği”ne karşı “toplumsal cinsiyet adaleti” perspektifiyle iki kutuplu bir şekilde sürdürülmesi, bağımsız STK’lar arasındaki ideolojik ayrımları önemsiz kılmaktadır. 1980’ler ve 1990’lar Türkiye’inde çeşitli ideolojik ayrımlarla hareket eden feminist hareket (Kürt, Kemalist/Laik, İslamcı vd.) içerisinde yer alan STK’lar, 2000’ler Türkiye’inde

ideolojik ayrımlara göre hareket etmekten öte, şiddet mağduru kadınlara daha kolay ulaşabilmek ve kadınlara destek sunabilmek için kendi ideolojik duruşlarından taviz verir bir pozisyona girmiştir. Nitekim STK’lar tarafından sıklıkla yapılan biz bağımsız bir örgütüz hiç parti vb. bağlı değiliz vurgusu, kamu kurum ve kuruluşlarına kadına yönelik şiddetle mücadelede “toplumsal cinsiyet” kavramının kullanılmaksızın destek sunulması önerileri bu durumu göstermektedir. STK’ların bu anlamda devlet kurum ve kuruluşlarıyla uzlaşma zemininde hareket etme istekleri öne çıkmaktadır. Böyle bir ikiliğin/kutuplaşmanın söz konusu olduğu siyasi iklimde de kendilerini bağımsız olarak tanımlayan bu STK’ların Kurultay çatısı altında birleşmeleri ve kadına yönelik şiddetle mücadelede ortaklaşabilmeleri önem taşımaktadır.

Tüm bu siyasi iklim ve STK’ların kadına yönelik şiddetle mücadelede yapabilirliklerine ve karşılaştıkları zorluklara bakıldığında bir diğer önemli nokta olarak da 6284 Sayılı Yasa’nın etkin uygulanması gerekliliği göze çarpmaktadır. STK’ların şiddet mağduru kadınlara yönelik destek sunma mekanizmalarında karşılaştıkları durum yasanın etkin uygulanmıyor oluşudur. Yanı sıra, STK temsilcileri ŞÖNİM’lerin yetersiz oluşundan ve koşullarının iyi olmadığından da bahsetmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelede şiddete maruz kalan kadınların devlet kurumlarına yönelik bir güvensizlik taşıdığını, bu durumun da bir grup kadının mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik devlet kurum ve kuruluşlarından yeterli destek göremediği, bir grup kadınınsa bu kötü uygulamaları görüp bu kurum ve kuruluşlara başvurma noktasında isteksizlik yaşadığını ifade etmektedir.

Bu bağlamda, kadına yönelik şiddetle mücadelede bütüncül politikalar geliştirilebilmesi için devlet kurum-kuruluşlarının STK’ların deneyimlerinden faydalanmalarının sağlanması ve STK’lar ile iş birliklerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut yaratılmaya çalışılan/kısmen yaratılmış olan toplumsal cinsiyet rejiminde iş birliği geliştirilmesi oldukça güç görünmektedir.

Dipnotlar

- 1 Bu makalenin ortaya koyduğu bulgular, ODTÜ’de gerçekleştirilen 17. Sosyal Bilimler Kongresi’nde özet bildiri olarak sunulmuştur.
- 2 Butler, J. Athanasiou, A. Mülksüzleşme- Siyasaldaki Performatif, Çev. Başak Ertür, Metis Yayınları: 2017’den aktaran Kav 2020:28

- 3 Bu kampanya kapsamında kadınlar sokaklarda, otobüslerde ve vapurlarda mor iğne dağıtmışlardır. “Kadını özel alanda geleneksel rolleri çerçevesinde görece güç sahibi kılan iğne, geleneğe meydan okuyan feministler tarafından, kamusal alanda gelenekselleşmiş cinsel tacize karşı dur demek için araçsallaştırılmıştır.” (Altınay & Arat 2008, ss. 18-19).
- 4 Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası hukuki metinler “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)”, CEDAW 12 Nolu ve 19 Nolu Genel Tavsiye Kararları, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’na kabul edilen “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”dir.
- 5 1999 yılında İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu’nun çabalarıyla kurulan Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonu bu yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamıştır (Altınay & Arat, 2008, ss. 23-25).
- 6 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda 2004 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen değişikliklerle 10. Madde’ye:
“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” ifadeleri eklenmiştir. Yine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda 2004 yılında gerçekleştirilen değişiklikle 90. Maddesi’nin son maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) ifadesi eklenmiştir. Bu kanun hükmünce kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet bağlamında Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların hükümleri esas alınmaktadır.
- 7 CEDAW sözleşmesine çekince konulmasına neden olan “Evlilik birliğinin reisi kocadır, evlilik birliğini koca temsil eder, karının ikametgâhı kocanın ikametgâhıdır” gibi Eski Medeni Kanun’un ataerkil nitelikler taşıyan ifadeleri kanundan çıkarılmıştır. Eski Ceza Kanunu’nun 438. Maddesi fahişelere tecavüzde ceza indirimini getiriyordu. Ceza kanunundaki yapılan değişiklikle birlikte bu madde de kaldırılmıştır (Altınay & Arat, 2008, s. 20-28).

8 İstanbul Sözleşmesi tartışması yalnızca Türkiye’ye özgü değildir. Muhafazakâr sağcı politikaların toplumsal cinsiyet karşıtı hareketleri sözleşmeye üye Macaristan, Polonya, İtalya, Almanya, Bulgaristan, Slovenya, Hırvatistan gibi ülkelerde de Sözleşme’ye ilişkin tartışmalar yürütülmektedir (Bayar, 2024, s. 23).

9 Ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, K. Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var mı? (İstanbul Sözleşmesinin Feshi Hakkında 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı Üzerine Eleştiriler).

10 Bu kanunun tasarı hazırlığındayken adı “Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunması Yasa Tasarısı” iken TBMM’ye sevk edilirken adı 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” olarak değiştirilmiştir. Bu tercihin ardında da İstanbul Sözleşmesi’nde “ev içi” yerine aile içi” kavramının kullanılmasındaki politik tercih yatmaktadır (Ercoşkun Şenol 2019).

11 Bu kanunun 2. Maddesinin (b) bendine göre: “Ev içi şiddet: şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti”, (d) bendine göre ise şiddet : “Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yine 2. maddenin (ç) bendinde kadına yönelik şiddet tanımı da yapılmış olup, bu tanıma göre “Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı” ifade etmektedir (6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012).

12 2018’de de bu bakanlık Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilmiştir. 21 Nisan 2021’de de “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak ismi tekrar değiştirilmiştir.

13 Benzer bir araştırma için bakınız: Mor Çatı, 2015.

- 14 Görüşmecilerden edinilen bilgilere göre bu kurultay çatısı altında yer alan otuz örgüt kadına yönelik şiddetle mücadelede çeşitli kampanyalar yürüterek, eylemlerde bulunarak ve senede iki defa olmak üzere toplantılar düzenleyerek bir araya gelmektedir. Bu toplantılarda Kurultay'a üye STK'lar birbirleri ile şiddetle mücadele deneyimlerini paylaşarak ortak politikalar oluşturmaktadır.
- 15 13 Nisan 2022 tarihinde kanuna ve ahlaka aykırı faaliyet yürütme gerekçesiyle hakkında kapatma davası açılmıştır.
- 16 Görüşmeci(ler)in belirttiği üzere meclis sayısı 72'dir.
- 17 Platforma yönelik 13 Nisan 2022 tarihinde kanuna ve ahlaka aykırı faaliyet yürütme gerekçesiyle hakkında dernek kapatma davası açılmıştır. Açılan bu dava, Platform her ne kadar kendi ilkeleriyle hareket etmeye çalışsa da Platformun hükümet tarafından baskılanmaya ve ötekileştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Kaynakça

- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6284.pdf>
- Acar, Feride. & Altunok, Gülbanu. (2013). The 'Politics of Inmate' at the Intersection of Neo-Liberalism and Neo-Conservatism in Contemporary Turkey. *Women's Studies International Forum*, 41, 14–23.
- Aldıkaçtı Marshall, Gül. (2013). *Shaping Gender Policy in Turkey, Grassroots Women Activists, The European Union, and The Turkish State*. Albany: SUNY Press.
- Alican Şen, Ayşe. (2018). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumlar Arası İşbirliği Süreci ve 6284 Sayılı Yasanın Uygulanabilirliği, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. 11(22), 141-161.
- Arat, Yeşim. & Altınay, Ayeşgül. (2008). *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto.
- Ayata, Ayşe. & Tütüncü, Fatma. (2008). Party Politics of the AKP (2002–2007) and The Predicaments of Women at The Intersection of The Westernist, Islamist and Feminist Discourses in Turkey. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35(3), 363–384.

Ayata, A. & Doğan, G. (2017). Gender Politics of The AKP: Restoration of a Religio-Conservative Gender Climate. *Journal Of Balkan and Near Eastern Studies*, 19(6), 610–627.

Bakırcı, Kadriye. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4(1), 133-204.

Bayar, Tuğba. (2024). Turkey’s withdrawal from Istanbul Convention: international human rights regime vis-à-vis authoritarian survival. *Turkish Studies*, 25(1), 22-42.

BBC. (2012). Turkey PM Erdogan Sparks Row Over Abortion. Elde edilme tarihi, 24 Haziran 2025, <https://www.bbc.com/news/world-europe-18297760>.

BBC News Türkçe. (2014, 24 Kasım). Erdoğan: Kadın Erkek Eşitliği Fıtrata Ters. Elde edilme tarihi: 15 Ağustos 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/11/141124_kadininfitrati_erdogan

Bianet. (2008). Dengir Mir Fırat: AKP’nin Kadınları Feminist İdeolojiye Köle Olmayacak. Elde edilme tarihi: 15 Ağustos 2023, <https://bianet.org/haber/dengir-mir-firat-akp-nin-kadinlari-feminist-ideolojiye-kole-olmayacak-106727>

Bodur Ün, Morella. (2019). Contesting Global Gender Equality Norms: The Case of Turkey. *Review of International Studies*, 45(5), 828-847.

Bodur Ün, Morella. & Arıkan, Harun. (2022). Europeanization and De-Europeanization of Turkey’s Gender Equality Policy: The Case of the Istanbul Convention”. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(4), 945-962.

Bora, Aksu. & Günel, Asena. (2002). *90’larda Türkiye’de Feminizm*. İstanbul: İletişim.

Buğra, Ayşe. (2020), Politics of Social Policy in a Late Industrializing Country: The Case of Turkey. *Development and Change*, 51(2), 442-462.

Cindoğlu, Dilek. & Ünal, Didem. (2017). Gender and Sexuality in the Authoritarian Discursive Strategies of New Turkey. *European Journal of Women’s Studies*, 24(1), 39-54.

- Coşar, Simten. & Gençoğlu Onbaşı, Funda. (2008). Women's Movement in Turkey at a Crossroads: From Women's Rights Advocacy to Feminism. *South European Society&Politics*, 13(3), 325-344.
- Coşar, Simten. & Yeğenoğlu, Metin. (2011). New Grounds for Patriarchy in Turkey? Gender Policy in The Age of AKP. *South European Society and Politics*, 16(4), 555-573.
- Çelebi, Elifcan. (2022). How Do Women's GONGO's Influence Policymaking Processes in Turkey? *Journal of Civil Society*, 18(3), 326-248.
- Dilipak, Abdurrahman. (2019). Önce Aile!, Elde edilme tarihi: 24 Haziran 2025, <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdurrahman-dilipak/once-aile-30482.html>
- Diner, Çağla. (2018). Gender Politics and GONGOs in Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 16(4), 101-108.
- Ercoskun, Şenol. & H., Kübra. (2019). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7(13), 423-459.
- Esim, Simel & Cindoğlu, Dilek. (1999). Women's Organizations in 1990s Turkey: Predicaments and Prospects. *Middle Eastern Studies*, 35(1), 178–188.
- Eslen Ziya, H. & Kozanoğlu, N. (2022). De-democratization under the new Turkey? challenges for women's organizations. *Mediterranean Politics*, 27(1), 101-122.
- Eslen Ziya, Hande. & Korkut, Umut. (2010), Political Religion and Politicized Women in Turkey: Hegemonic Republicanism Revisited. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 11(3–4), 311–326.
- EŞİK. (2022). Danıştay'ın Kararı Ne Olursa Olsun İstanbul Sözleşmesi'nin Bir Kelimesinden Bile Vazgeçmiyoruz!, Elde edilme tarihi: 23 Haziran 2025, <https://esikplatform.net/kategori/basin-aciklamalari/73927/danistay-in-karari-ne-olursa-olsun-istanbul-sozlesmesi-nin-bir-kelimesinden-bile-vazgecmiyoruz/>

Gözdaşoğlu Küçükalioglu, Elif. (2018). Framing Gender-Based Violence in Turkey, *Les Cahiers De Cedref*, 128-157.

Gözler, Kemal. (2021). Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var mı? İstanbul Sözleşmesinin Feshi Hakkında 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı Üzerine Eleştiriler. Elde edilme tarihi: 10 Haziran 2022, <https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm>

Günel, Devran. (2021a). A critical assessment of Turkey’s positive obligations in combatting violence against women: looking behind the judgments. *Muslim World Journal of Human Rights*, 18 (1), 27–53.

Günel, Devran. (2021b), Feminist movement and law-making in Turkey: a critical appraisal from 1998 to 2018. *Women’s History Review*, 30 (1), 2–27.

Güneş, Ayşe. & Ezikoğlu, Çağlar. (2022). Legal and political challenges of gender equality and crimes against women in Turkey: the question of Istanbul Convention. *Women & Criminal Justice*, 33 (1), 1–14.

Güney, Gizem. (2022). “One step forward, two steps back: an analysis of Turkey’s implementation of the Istanbul Convention in Addressing Gender Based Domestic Violence” In: Guney, G., Davies, D., Lee, PH. (eds) *Towards Gender Equality in Law*. Palgrave Macmillan, Cham.

Işık, Nazik. (2002). “1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler” (Ed: A. Bora ve A. Günal), *90’larda Türkiye’de Feminizm*, İstanbul: İletişim.

KADEM. (2016). Cumhurbaşkanımız KADEM’in Yeni Hizmet Binasının Açılışını Yaptı. Elde edilme tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://kadem.org.tr/cumhurbaskanimiz-kademin-yeni-binasinin-acilisini-yapti/>

Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı. Elde edilme tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://siginaksizbirdunya.org>

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı. (2021-2025). <https://www.aile.gov.tr/kgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-planlari->

- Kardam, Nükhet. & Ertürk, Yakın. (1999). Expanding Gender Accountability? Women's Organizations and The State in Turkey. *Theory&Behavior*, 1(2), 167-197.
- Karlsson, Sofie. (2023). We Are Here, We Don't Fear- Feminist Mobilizing Against Authoritarian Practices to End Violence Against Women in Turkey. SSRN.
- Kav, Gülsüm. (2020). *Yaşasın Kadınlar Türkiye'de Kadın Cinayetleri Gerçeği ve Çözüm Yolları*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Koyuncu, Berrin. & Özman, Aylin. (2019). Women's Rights Organizations and Turkish State in The Post-2011 Era: Ideological Disengagement Versus Conservative Alignment. *Turkish Studies*, 20(5), 728-753.
- Köktaş, Ömer Faruk. & Köseoğlu, Özer. (2024). A Decade Of Dichotomy: Understanding Turkey's Changing Stance on The Istanbul Convention for Combating Violence Against Women. *South European Society and Politics*, 29(2), 181-210.
- Kütük-Kuriş, Merve. (2022). The Rise and Fall of Support for the Istanbul Convention: Understanding the Case of KADEM. *Women's Studies International Forum* (93), 102-601.
- Maraşlı, Sema. (2019). İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Yasa Aileyi Korumuyor. Elde edilme tarihi: 24 Haziran 2025, <https://dogruhaber.com.tr/marashi-istanbul-sozlesmesi-ve-6284-sayili-yasa-aileyi-korumuyor>
- Mor Çatı. (2015). Kürtaj yapıyor musunuz? Hayır yapmıyoruz!, Elde edilme tarihi: 22 Haziran 2025, <https://morcati.org.tr/haberler/kurtaj-yapiyor-musunuz-hayir-yapmiyoruz/>
- Mor Çatı. (2021). Information Note on the IV. National Action Plan for Fighting Violence against Women (2021-2025). Elde edilme tarihi: 23 Haziran 2025, <https://en.morcati.org.tr/news/information-note-on-the-iv-national-action-plan-for-fighting-violence-against-women-2021-2025/>
- Negron Gonzales, Melinda. (2016). The Feminist Movement During The AKP Era in Turkey: Challenges And Opportunities. *Middle Eastern Studies*, 52(2), 198-214.

O’Neil, M. L., Aldanmaz, B., Quirant Quiles, R. M., & Kılınç, F. R. (2016). *Legal but Not Necessarily Available: Abortion at State Hospitals in Turkey*. Istanbul: Kadir Has University Scientific Research Fund, ss. 148–153.

Özcan, E. (2018). *Conservative women in power: A new predicament for transnational feminist media research. feminist approaches to media theory and research*. (Ed. D.Harp, J. Loke & I. Bachman), Palgrave Macmillan.

Özgür Keysan, A. & Özdemir, Z. (2020). Civil Society And State Relations in Turkey: Opposing Trajectories of Two Islamist Women’s Civil Society Organizations. *Asian Journal of Women’s Studies*, 20(3), 301–325.

Özgür Keysan, A. & Özdemir, Z. (2020). Converging/Diverging Frames: A Case of Islamist Women’s CSOS in Turkey. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 12(2), 129-140.

Sallan Gül, S., Özen, B., & Kahya, Ö. (2017). Mor Çatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 199-226.

Savas, Gökhan. & Çakır, Dilek. (2024). Breaking the chains: exploring gender inequality in Türkiye through the eyes of women NGO members. *Front. Sociol.* 9:1491058.

Şahin, Selver. (2022). Combatting violence against women in Turkey: structural obstacles. *Contemporary Politics*, 28 (2), 204–224.

Tabak, Hüsrev., Erdogan, Seven., & Bodur Ün, Morella. (2023). Intra-conservative bloc contestations on gender equality in Turkey – norm reception in fragmented normative orders. *Journal of Asian and African Studies*, 58(8), 1375–1392.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

UN Women. (2022). Facts and figures: Ending Violence Against Women, Elde edilme tarihi: 10 Ağustos 2023, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

- UN Women. (2019). Global Database on Violence Against Women. Elde edilme tarihi: 10 Ağustos 2023, <https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/asia/turkiye#>
- Ünal, Didem. (2023). Securitization of gender as a modus operandi of populism: anti-gender discourses on the Istanbul Convention in the context on AKP's illiberal transformation. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–21.
- Yarar, Betül. (2020). Neoliberal-neoconservativefeminism(s) in Turkey: Politics of Female Bodies/Subjectivities And The Justice and Development Party's Turn to Authoritarianism. *New Perspectives on Turkey*, (63), 113-137.
- Yetkin, Murat. (2020). Istanbul Convention vs. Islamist Congregation. Elde edilme tarihi: 24 Haziran 2025, <https://yetkinreport.com/en/2020/07/09/the-istanbul-convention-vs-an-islamist-congregation/>
- Zafer, Yılmaz. (2015). Strengthening the Family Policies in Turkey: Managing the Social Question and Armoring Conservative–Neoliberal Populism. *Turkish Studies*, 16(3), 371-390.